

Vigilance

Parashat Chukat

1 Shabbat Shivrim - R. Miller - v. 3

MOSHE'S ACT OF hitting, instead of speaking to, a rock, done for the purpose of prompting a flow of water to issue forth, might seem an insignificant aberration from God's command. The punishment for this deed seems disproportionate to the misdemeanor — Moshe is now fated to die without leading his flock into the Promised Land. The commentators suggest a number of different approaches through which we can understand the gravity of Moshe's deviation.

ולא היה מים לעדה... וירב העם עם משה... וידבר ה' אל משה... קח את המטה... ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו... ויקח משה את המטה... ויקהלו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע ויאמר להם שמעו נא המרים המן הסלע הזה נוציא לכם מים. וירם משה את ידו ויך את הסלע במטהו פעמים ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם. ויאמר ה' אל משה ואל אהרן יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם.

But [then] there was no water for the community, so they congregated against Moshe and Aharon. The people quarreled with Moshe... The Eternal then spoke to Moshe saying, "Take the staff and assemble the community — you [together] with Aharon, your brother — and you shall speak to the rock in full view of [the people] and it will produce its water..." Moshe took the staff from [its place] before the Eternal, just as He had commanded him. Moshe and Aharon then assembled the congregation in front of the rock, and [Moshe] said to them, "Listen now, you fools! From this rock shall we bring forth water for you?!" Moshe then raised his hand and struck the rock twice with his staff. A great amount of water came out, and the community drank, and their animals [as well].

The Eternal then said to Moshe and Aharon, "Because you did not believe in Me [and did not] sanctify Me in full view of the Children of Yisrael, you will therefore not bring this congregation to the land that I have given to them."⁵⁹

4. אהרן חתן

אם משה רבינו היה מדבר אל הסלע, והסלע כמוכן היה מיד מוציא את מימיו, היה על בני ישראל להוציא מכך מוסר השכל מחייב: אם הסלע שאינו שומע ואינו מדבר קיים מיד את דבורו של הקב"ה, קל וחומר לנו ששומעים ומדברים אנחנו שחייבים אנו לקיים את דבורו של הקב"ה. קל וחומר זה אם הוא יכול להדרש היה מקדש את שמו של הקב"ה, וחסא מי מריבה הוא שמנע את האפשרות לדון קל וחומר זה.

מסביר הרבי מלובלין זיע"א שכוונה תחילה לא רצה משה רבינו שיוכלו לדרוש קל וחומר זה, כיון שחשש ודאג שמה גם אחרי המופת הגדול של הוצאת המים מהסלע לא ישמעו בני ישראל לדבורו של מקום, ונמצא שהקטרוג עליהם יגדל למעלה ראש, שכן לא זו בלבד שהם אינם מקיימים דבורו של מקום הם גם לא לומדים קל וחומר מהסלע.

העדיף משה רבינו להכות על הסלע ולא לעשות כדבר ה' שציווהו לדבר אל הסלע, כדי שאכן קל וחומר זה לא יוכל להדרש, וכל זאת כדי שלא יהיה קטרוג על בני ישראל. היה כדאי לו למשה להסתכן בהכאת הסלע ולהענש שלא יכנס לארץ חמדה - כדי להפחית את הקטרוג על צאן מרעיתו.

בתפילת גשם אנו מעלים את זכרו של המנהיג הנאמן משה רבינו רעי מהימנא, שמסר נפשו להיות נענש כעבור בני ישראל - "על הסלע הך ויצאו מים, בצדקו חון חשרת מים".

2

Reading this account of events, it is difficult to identify the sin which Moshe perpetrated. Rashi explains that the fault lay in Moshe's disobedience of God's word. Commanded to speak to the rock, he had no right to lift his staff and deliver a blow. Through this action, a sanctification of God's Name was forestalled. For, were the people to have received water through an act of speech, a moral lesson would have been conveyed to the Children of Yisrael. The nation would have witnessed an object performing its Creator's will voluntarily; threats and physical force rendered unnecessary. This lesson could have been extrapolated and applied to themselves, each person meditating on how his Creator's will should ideally be performed — not as a response to threats or violence, but with a willingness to obey even spoken commands. The potential for this heightened spiritual awareness was aborted upon the impact of staff on stone.

* The Rambam takes a different stance to that of Rashi, suggesting that the sin lay in Moshe's exclamation of displeasure, and the derogatory term he applied to the Jewish People: "Listen now, you fools!"

* Rabbeinu Chananel highlights a grammatical nuance which, in his view, encapsulates Moshe's sin. — "נוציא לכם מים" — "Shall we bring forth water." With these words, Moshe suggests that he has some power through which water will be forthcoming. In a subtle way, Moshe attributes some strength to himself, somewhat equating himself with God, Who alone has the power to perform miracles and wonders.

3 נקב ה' - 5 בני

ובפיוסים לתפילת נשם: זיכור משוי בתיבת נוסחא פון המים, נמו רלה רלה והשקה צאן מים, סגולת עת צמאו למים, על הסלע הך ויצאו מים, בצדקו חון חשרת מים.

לכאורה יפלא, הכיצד אנו מבקשים מהקב"ה שיתן לנו גשמי ברכה בזכותו של משה רבינו, ומזכירים באותה הזדמנות דווקא את המעשה בגינו הוא נענש בחומרה, ועליו נאמר לו (כ, י"ב): "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן, יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל, לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם?"

וכאן, אמנם יש המבארים כי אין הכוונה לאותה הכאה שהיכה משה את הסלע במי מריבה, אלא להכאה שהכה את הצור על פי ציוויו של הקב"ה, כפי שמספרת התורה בפרשת בשלח שם נאמר (שמות י"ז, ו'): "הנני עמד לפניך שם על הצור בחורב, והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם, ויעש כן משה לעיני זקני ישראל".

אולם אם נתבונן בנוסח הפיוט - נמצא כי מודגשת בו ההכאה על הסלע, ולא על הצור, כך שמשמעות הדברים נוטה כלפי הכאת הסלע שבפרשתנו, ולא כלפי הכאת הצור שבפרשת בשלח!

על כן נראה, כי אמנם מבקשים אנו מים בזכות הכאת הסלע שבפרשתנו, ולימוד חשוב צריכים אנו ללמוד מכאן. שכן אמנם נענש משה רבינו על שמך שמצו של חטא שהיה במעשיו על פי דרגתו, אולם עלינו להבין כי אפילו מעשה זה אשר נחשב לו כחטא - בעבורו הינו בגדר זכות גדולה אשר מחמתה אנו יכולים לצפות לגשמי ברכה ונדבה!

היה מדויק מכאן אדמו"ר ה"בית ישראל" זצ"ל לקח נשגב בסוגיית קידוש השם. אמנם גם על ידי הנס הגדול של הוצאת מים באמצעות ההכאה על הסלע נעשה קידוש ה' עצום בעולם. אף על פי כן אם ניתן היה לגרום קידוש ה' רב יותר מזה, אסור להסתפק בפחות מכך. כל מיעוט בתחום זה, במיוחד כאשר המדובר באנשי מעלה, דינו כחילול השם, ח"ו, ואי לכך גם העונש חמור הוא במיוחד.

ה"שם משמואל" (עמוד דש) נותן הסבר מעמיק למהות ההבדל בין אילו יצאו המים באמצעות דיבור בלבד, לבין מה שאירע במציאות, שהם יצאו רק אחר ההכאה. הוא מסביר כי האמונה בכך שהקב"ה יכול לשדד מערכות הטבע כרצונו, אינה נחלת עם ישראל בלבד. הכרה זו היא גם נחלתם של קצת מאומות העולם, ואף של הרשעים שבהם, וכענין שנאמר (שמות ז. ה): "וידעו מצרים כי אני ה'". אבל אמונת האמת של עם ישראל גורסת הרבה מעבר לכך. היהדות מלמדת שכל הבריאה אינה תופסת מקום כלל, ומצד עצמה היא אפס ואין. מה שיש לבריאה קיום ומציאות הוא רק בשל רצון ה' הפועל בה. ונמצא שכל מה שנראה לעינינו כמציאות מוצקה, באמת אינו אלא דמיון, בעד המציאות האמתית אינה אלא רצון ה'.

זהו שורש ההבדל בין הדיבור אל הסלע לבין הכאתו. ההכאה מוכיחה ומאמתת את האמונה שלא יפלא מה דבר, וברצונו הוא משנה כל סדרי בראשית והופך חלמיש למעיני מים. אולם הדיבור היה מוכיח הרבה יותר מכך, שדבר ה' הוא השליט היחיד בעולם. דבר ה' פועל בדרך כלל במסגרת הטבע, אולם מבחינתו, עם חוקי הטבע או בלעדיהם זה היינו הך. אם אמנם על ידי הכאת הסלע, חסרה החרדה נוספת של עיקרון זה לליבות העם, הרי נחסר קידוש ה' בעולם, ואין תימה שהעונש על כך היה כבד ביותר.

התביעה על משה רבינו ואהרן הכהן במי מריבה היתה על כך שמנעו מן ישראל להתחזק על ידי הקל וחומר מן הסלע, והדבר תמוה, ומה שזוהחיסרו מבני ישראל לימוד אחד וקל וחומר אחד, הרי הם היו דור דעה, היו יוצאי מצרים ומקבלי התורה, שבעיניהם ראו ניסים ונפלאות גדולים ביותר, והם במעמד הר סיני וקיבלו את התורה, ויודעים בידיעה ברורה את ידו החזקה וגדלו של הקב"ה, ואין כל הבריאה עושה רצונו, ויודעים בבירור את גדלו והדרו שחייבים לשמוע בקולו וללכת בדרכיו.

וכיוון שכן תמוה, מה בכך שיחסר להם לימוד אחד מהסלע שצריך לשמוע בקול ה', והרי היו להם לימודים רבים כאלו, ומדוע משה רבינו ואהרן הכהן נתבעו על כך ש"לא האמנתם בי להקדישני" בבני ישראל, והלא כבר היה שמו ית' קדוש בתוך בני ישראל גם מבלי לימוד זה.

8 ביאורם של דברים, עניינים רוחניים אינם דומים לעניינים גשמיים. דרכו של עולם הוא - מי שיש לו מנה, ונוסף לו עוד זון אחד, לא השתנה מצבו בזה שנוסף לו מעט כסף על מה שיש לו, כי דבר מועט אין לו חשיבות וערך.

9 אך שונה המצב בעניינים רוחניים, כל מעלה רוחנית ולו הקטנה ביותר, אין זו עוד מעלה גרידא, אלא זה גורם באדם לעליה ושינוי דרגה מהקצה אל הקצה, ועכשיו הוא ניצב במצב חדש.

10 סוד הדברים מתבאר במקומות רבים בתורה ובחז"ל, ולדוגמא ממה שאיתא במשנה בסוף מסכת תענית: אמר רבן שמעון בן גמליאל, לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכיפורים. ואחד מהטעמים לשמחה הגדולה שהיתה בט"ו באב, מפרשת הגמרא (שם דף לא ע"א), שפסקו מלכרות עצים למערכה, ומדי השמחה שבוה, מפרש רבינו גרשום (בב"ב דף קכ"א ע"ב), שבשעה שהיו כורתים עצים היו מתבטלים מהתורה, אבל אותו היום שפסקו עשו אותו יום טוב, שמכאן ואילך היו עוסקים בתורה.

11 וצריך להבין, הרי היתה זו מצווה לכרות עצים למערכה, והדין הוא שמבטלים תורה למצווה עוברת, ומדי השמחה כשחזרו ללימוד. ועוד, מדוע יום זה הוא שמחה לכל עם ישראל, והרי רק מספר מועט של אנשים השתתפו בכריתת

6 נשאלת השאלה: מה ההבדל בין הכאה לדיבור? האם ע"י הכאה יקטן הפלא? וכי בגלל זה יתמעט כוחו של משה? הלא בשני האופנים הוצאת המים נעשית בדרך פלאית!

מתוך הרב ברוך מרדכי אזרחי שליט"א בספרו "ברכת מרדכי", שאצל הקב"ה אין חשבונות כשיש ציווי, כשניתנת פקודה אין מקום לא לחישובים ולא לחשבונות. הכל מפנה את מקומו לביצוע המושלם כפי שנאמר ללא היסוס וללא מחשבה, ואם אדם יתחיל לחשוב אולי הקב"ה התכוון אחרת, משמע שחסר הוא באמונתו.

עלינו לשמוע בקול ה' לא מפני שאנו מבינים ולא מפני שאנו חושבים כי הקב"ה צודק אלא פשוט מפני שעלינו לשמוע. כך פשוט. אם הינך שומע אדם משום שלדעתך צודק הוא הרי הינך שומע בקול עצמך, והמטרה היא לשמוע בקולו של מקום, לא בקול עצמך.

מדוע נבחר דווקא הסלע שילמדו ממנו כיצד לשמוע בקול ה'? מבאר הגר"מ אזרחי שליט"א כי הסלע שומע ללא חישובים וללא חשבונות, כשהסלע שומע אין זה בגלל הסכמתו לעניין, אין לסלע לא הבנה ולא הסכמה, אך יש לו שמיעה וציות ועליו לשמוע בקול מי שצוהו לשמוע בקולו, כך אנו צריכים לשמוע בקול הבורא.

עוד נראה לבאר כי ההבדל בין דיבור להכאה הוא, שעל ידי אמירה הסלע מציית ועושה מצד עצמו את מה שצוה לעשות, לא כן הכאה - לא הסלע מציית ומוציא מים אלא משה הוא שהוציא מים מן הסלע. ויש לכך משמעויות רבות.

96 הענינים, ואילו רובו של כלל ישראל היו עוסקים גם אז בתורה, ולשמחה מה זו עושה.

נמצינו למדים מזה כמה גדולה וחשובה כל תוספת בלימוד התורה, ולו תוספת מועטת ביותר, ואפילו תוספת של אנשים מועטים, הרי זה משנה את המצב הכללי של כלל ישראל, ומהווה שמחה גדולה לכלל כולו.

כי כל תוספת בתורה וברוחניות, אינה נמדדת ומערכת רק כתוספת גרידא, אלא נחשבת לדרגה חדשה ומעלה שונה, וגבוהה בתכלית מהמעלה הקודמת.

באור זה נבין היטב מה היתה התביעה על משה ואהרן שחיסרו לימוד אחד מבני ישראל, מפני שלימוד אחד בקל וחומר אינו נחשב רק לעוד לימוד גרידא, אלא זו תוספת ועליה מאין כמוה ברוחניות, שהיתה מביאה את כלל ישראל לדרגה חדשה, ואת זה החסירו מכלל ישראל.

והיות שהם חסרו להם מדרגה זו, הרי הם נתבעים ונכללים בקביעה הקשה - "יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל".

10 על כל פנים נלמד מכאן מהי חומרת החטא, שהרי בחטא קל שנלאו המפרשים למוצאו, נענשו משה ואהרן המנהיגים המסורים במשך עשרות שנים - "לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם! לאחר סבל ארוך של ארבעים שנה במדבר, מגיעים הם לרגע הנכסף - כניסתם לארץ, כולם נכנסים, והם נשאים בחוץ! וכידוע כמה הפצרות הפציר משה כמנין "ואתחנן" - 515 תפילות כדי להיכנס ולא נענה. וכל זה מפני עוון דק מן הדק!

וכה אמר רבי יחזקאל סנוא זצ"ל: "בוא וראה מה כוחו של חטא אחד. אדם הראשון עבר על חטא אחד, רגע אחד - וכל העולם נשתנה מן הקצה אל הקצה. אברהם אבינו, עם כל מעשיו הכבירים להפצת אמונת ה' בעולם, אמר 'במה אדע כי אירשנה' - נגזר על בניו גלות קשה במצרים ארבע מאות שנה!

והנה משה רבינו עבד ה', רועה ישראל ומקבל התורה בסיני, עליו נאמר 'לא קם נביא כמשה', בעבור חטא קל, דק מן הדק, במי מריבה, אשר איננו יורדים לסוף עניינו להבינו, נענש ולא נכנס לארץ!

ומה ההשלכה מאי כניסתו לארץ? כל עתידו של עם ישראל, מאז ועד היום, השתבש! כפי שאמרו חז"ל: אם הייתה הארץ ניתנת ע"י משה, היה זה לנצח נצחים ולא הייתה ניטלת מהם כלל. הנה כי כן, רגע אחד של חטא ומהפכה שלמה מתחוללת בעולם!

זוהו שאמרו 'עשה מצווה אחת, אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות. עבר עבירה אחת, אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה'.

כזו היא המידה גם להיפך לעניין הטבה. מה רב כוחו של האדם היחיד לחולל נפלאות בעולם ללא כל קושי, כמו שנאמר 'לא בשמים היא ולא מעבר לים היא... כי בפיו ובלבבו לעשותו', ואמרו חז"ל: 'חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם', 'שבבילי ממש! כמו שמצינו אצל אברהם העברי, אברהם מעבר אחד וכל העולם כולו מהעבר השני. אדם אחד, אם דק יש לו את הרצון לכך, יכול להאיר לבדו את כל העולם כולו ולחולל בו מהפכה של ממש".

האכן עזרא, ונביא בזה פירוש הרמב"ן:

וקרוב הדברים כפירוש רבנו חננאל, שמשו ואהרן אמרו מן הסלע היה נוציא לכם מים, וראוי היה שיאמרו "ה' יוציא" לכם מים, וכדרך שאמרו: בת ה' בערב בשר לאכול, וכן בכל הניסים ואולי חשבו העם שמשו ואהרן בחכמתם הוציאו להם מים מן הסלע הזה".

הרי שלדעת הרמב"ן התביעה על משה ואהרן היתה כשולן כדיבור בלבד, שבמקום לומר: ה' יוציא לכם מים אמרו: נוציא לכם מים, ותלו הדבר בעצמם, וככיכול כחכם.

ב. כמה קשה הסח הדעת מאמונה

בספר אור יחזקאל ("תורה ודעת" עמ' רפא) מביא דברי הרמב"ן הלל, ומעורר מכך להתעוררות נחוזה, ונביא כאן תוכן דבריו בתוספת המחשה וביאור.

15

אלא מה בכל זאת היתה כאן תביעה על משה ואהרן לדעת הרמב"ן? התביעה היתה עליהם שבלשון זה שאמרו נוציא לכם מים, זהו הרי לשון שיש בו פגם באמונה, שכן אין לאדם ליחס לעצמו שום יכולת וכח מבלעדי ה'. אזי עם ישראל כששמעו לשון זה שתלו משה ואהרן את פעולת הוצאת המים בעצמם, התנתקו מהקב"ה, ונצטנן אצלם האמונה לרגע, וראו כמשה ואהרן כבעלי יכולת להוציא המים, ובוה נגרם היסח הדעת ונשכח לרגע קט שהקב"ה הוא המוציא מים מצור החלמיש, והוא ורק הוא בעל היכולת הבלעדי להוציא מים, משא"כ לו היו משה ואהרן אומרים יוציא ה' לכם מים הרי שלא היה שום ניתוק לעם ישראל מה' כנס זה של הוצאת המים מהסלע והיה חיבורם לה' שלם בפעולת נס זה, ועל היסח הדעת זה וקירורו וצינון אמונה במעט שבמעט שגרמו חולשה אצל עם ישראל, נאמר להם: יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל, נתבעו בדקדוק זה שכן הקב"ה מדקדק עם צדיקיו.

נוכחנו לראות עד כמה האמונה הוא דבר רגיש, וכלשון החזו"א בספרו אמונה ובטחון: "האמונה נטיה דקה מעדינות הנפש", כל שגיאה באמונה יכולה להזיק מאד לצנן ולקרר מאד.

וביותר עוד יש לומר ופשוט שלהיות מנהיגי ישראל, ועיני כל ישראל ללמוד אפילו מעקימת שפתים של גדוליו, א"כ לשון כזה שיש בו פגם באמונה ליחס הכח לעצמו שזה פגם אפילו לגבי כל אחד ואחד עאכ"כ בגדולי ישראל שעייני ואוזני כל ישראל ללמוד מכל דיבור היוצא מפי גדולי

ישראל, ולכן עליהם להיות זהירים ביותר בלשונם, שכן העם שם לבו למאד לנוסח דיבורם, וביותר במנהיגים כמו משה ואהרן.

ג. עוד מהנזכר

16

ובדומה לזה מצינו במלאכים שבאו להפוך את סדום, ושם נאמר (בראשית יט, יב-יג) ויאמרו האנשים אל לוט... כי משחיתים אנחנו את המקום, ואמרו חז"ל במדרש (כ"ר, ג, ט), שעל שאמרו המלאכים כי משחיתים אנחנו ותלו הדבר בעצמם, ובשביל כך נדחו ממחיצתן מאה ושלושים ושמונה שנים.

וכמו כן בזה נראה לומר כדלעיל וכי חשודים המלאכים לחשוב שהמה בכחם להפוך את סדום, הלא מי כמו המלאך יודע בבירור שאין עוד מלבדו ואפס - זולתו, אולם כאמור בטעות לשון זו שהוא לשון המבטא פגם באמונה ליחס כח לעצמו - נצטננה ונתקררה אמונת לוט ובני משפחתו ועל כך נתבעו המלאכים.

וגם בכאן ישנו פלא, שכן המלאכים בודאי לא חשודים היו לחשוב שבכח עצמם פועלים המה, וגם לוט, בודאי ידע והבין שהמלאכים פועלים בכח א-ל עליון, ואינם אלא שליחי ה', שכן לוט ידע מה טיבם של מלאכים ומאין כחם. עכ"ז ברגע זה שאמרו משחיתים אנחנו הרי בזה הסיחור דעתו של לוט מאמונת ה' ונתקוהו לאמונה בכח המלאכים, וזהו פגם גדול ובפרט למלאך.

לשם מה היה צריך את הלימוד מהדיבור אל הסלע, עד כדי כך, שכשמעו משה ואהרן את הלימוד הזה, נענשו על כך בכל חומר הדין.

אולם כך הוא טבעו של האדם, שאינו מתפעל מדברים שמורגל בהם, וכשאין מוקף ומורגל בניסים, ואפילו בניסים ונפלאות היוצאים מדרך הטבע בשינוי גדול ומיוחד, הם לא משפיעים עליו היות שמתרגלים להם. כמו שאנו מתפעלים מכל הבריאה ומהפלא העצום שיש בגוף האדם. היות שרגילים בה' - הרי הם אינם משפיעים על האדם.

כך היו בני ישראל במדבר. אכן, היו מוקפים בניסים ונפלאות, אבל זה לא השפיע עליהם, דווקא משום שהיו מסובבים בהם כל הזמן, וכל ההנהגה של הקב"ה איתם היתה הנהגה של ניסים.

לכן, כשרצה הקב"ה שבני ישראל ילמדו קל וחומר לעצמם, רצה לעשות נס מיוחד בהוצאת המים על ידי הדיבור אל הסלע, והיות שמשו רבינו שינוי מדבר ה', התבטל הלימוד הזה מבני ישראל, ועל כך נענשו משה רבנו ואהרן הכהן.

12

ללמדנו בא עד כמה צריך להיזהר בדיבור, ובמיוחד בדברים השייכים לעיניי אמונה. אכן, משה רבינו, כמובן, לא חטא בלשונו בכך שאמר נוציא לכם מים, כי כולם יודעים שהוא שלוחו של מקום והכל מאיתו ית'.

אבל מכל מקום צריך מאוד להיזהר בדיבור, ולא לומר מילים שיכול להישמע מהם אפילו במשמעות קלה חוסר באמונה, כיוון שזה מראה שעמוק בלב יש אסה פגם דק מן הדק בשלמות האמונה, כי הלשון היא קולמוס הלב, כמליצת החובת הלבבות (שער הבחינה פ"ה), ודיבורים שנשמע מהם חסרון קל באמונה, מראים שיש בלב פגם דק באמונה התמימה, ועל כך נתבע אדון הנביאים.

14

לגבי משה רבנו ואהרן עצמם - זה אין צריך לומר שבוודאי לא היתה אצלם ח"ו מחשבה שכאלו ובכחם המה עושים משהו, שכן מי כמשה ואהרן יודעי ומאמיני ה', מנהיגי אמת שבוודאי ברור היה אצלם שבאים המה בכח ה' ולא בכח עצמם, כך שלגבי משה ואהרן עצמם ללא ספק שלא היה כאן שום קלקול אמונה, ומעתה נביט כלפי כלל ישראל.

הנה בני בודאי לא חשבו את משה ואהרן למכשפים חלילה, שבכח כישופם יש בידם להוציא מים מסלע, וא"כ בודאי שהוצאת המים מהסלע היתה ברורה להם שהיא בדרך נס ופלא, ורק כח ה' הוא הנסוך בהם לעשות אותות ומופתים כאלו, וכמו שראו בניסי מצרים, בעשר מכות שהכו משה ואהרן בפרעה, ומשה ואהרן עשו ככל אשר ציוה להם ה' מכלי גרוע ומבלי להוסיף, וברור היה לכל ישראל שמשו ואהרן נאמנים לה' ביותר.

ובפרט לאחר מעשה קרח, שהוא אכן חשדם למשה ואהרן, אם זה בהתנשאות, ואם בכך שמשו בודה מלכו חלילה מצוות כמבואר בחז"ל, אולם הקב"ה כבר עשה אות ומופת גדול לאמת את נאמנות משה רבנו בכך שהוקיע את חשדו של קרח והבליעו באדמה אותו ואת החולקים על משה הם טפם ורוכשם, ומאתים וחמישים מקטירי הקטורת - נשרפו, ולאחר מכן נס המטות שפרח מטה אהרן והציץ פרח ושקד. ובכך הלא נתחזקה אצל עם ישראל האמונה במשה למאד מאד, שכן ראו כל ישראל היאך הקב"ה מקנא לתורתו ולצדיקיו, לאבד ולהשמיד באופן הפלאי ביותר - פתיחת האדמה את פיה - את כל מי שמעז לקום ולהרהר אחר התורה ואחר משה שליח ה'.

*וללא ספק לאחר בליעת קרח התחזקה האמונה אצל עם ישראל למאד, והבינו שמעשה קרח זהו מעשה חריג וקיצוני שאין בו שום הגיון וכולו נובע מקנאה תאוה וכבוד, ומי כמו עם ישראל שראה עין בעין את הכבוד שכיבד הקב"ה למשה במעמד הגדול של הר סיני, לעיני מיליוני בני אדם העומדים סביבות ההר, מתוחמים בתחום שנקבע להם וכאיסור חמור עד עונש מות - סקול יסקל או ירה יירה - למי שיעבור תחום זה להתקרב להר, ומשם קורא הקב"ה לעיני כל ישראל למשה בלבד שיעלה אליו ההרה, ועושה לו כמין שביל בענן הסוכך על הר סיני, ומשה רבנו הוא המרשה הבלעדי לעלות ההרה ולהתכסות בענן יחד עם השכונה, ושווה הוא שם ארבעים יום וארבעים לילה, וכנאמר: "הנה אנכי בא אליך כעב הענן כעבור

Before we clarified the obligation and purpose of a person in his world, we introduced an idea and wrote that when the nature of one's obligation and purpose becomes clear to a person, he must remember this purpose throughout the day. He must write for himself his purpose, and about every quarter of an hour, he should take it out of his pocket and read it, so that his purpose will always stand before him. If so, now that we have clarified that the purpose of a person in his world is closeness to Hashem and *deveikus* to Him, one must write on a sheet of paper that his purpose is to be close to the Creator, and try to remember it throughout the day, as we said above.

This is knowledge about life itself, about the essence of life, not just another piece of information. The following parable will help clarify what we mean: A person climbs a tree, and sits on one of the branches. Suddenly, the branch breaks and falls to the ground. The person immediately grabs onto the trunk of the tree. He senses that he must hold on to it constantly, lest he fall and die, *chas veshalom*. Hence, the

knowledge that he must grasp the tree is not a mere piece of information. The person understands that his very life depends on it. If he would forget that fact, he would not naturally exert himself to hold on to the tree, and he would thereby endanger his entire life.

19

The very same is true with the issue at hand. A person must understand that his very life depends on this. He must constantly keep in sight the basic knowledge that the purpose of one's life is to be close to the Creator. This must not be an ordinary kind of knowledge, rather, one must understand that his entire life depends on this, and if he forgets this knowledge, he places his whole life in jeopardy. Even before one knows how to cleave to his Creator, he must first set before his eyes the clear knowledge that man's entire life depends on the awareness that his only goal is to be close and attached to the Creator.

Let us summarize the ideas we have written up to this point. We first established that the purpose of man in his world is to live in a state of *deveikus* with the Creator. What is this *deveikus*? It is feeling Hashem in the heart, literally sensing Him (we will explain this later in detail). How often does one

need to be close to the Creator? Each day and each hour of the day (with the exception of the time one is immersed in Torah study, as explained in *Nefesh HaChaim*, part 4). A person must feel that just as he cannot exist without air to breathe, because he would die, *chas veshalom*, so too, he must strive to sense that his whole vitality comes from feeling closeness to Hashem. Without it, he is considered dead.

ד. זכרון האמונה או שכחתה ואפילו לרגע - יש בו משום חיי נפש ממש

ואל נחשוב שרגע אחד של היסח הדעת מהאמונה הוא ענין של מה בכך, שכן בא וראה כמה מסוכן רגע של הסח דעת של אמונה וביותר כאשר האדם בצרה וזקוק הוא לנס, שכן מבואר במשנה (ר"ה סוף פ"ג):

"והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו'", וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה, אלא לומר לך, כל זמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את ליבם לאביהם שבשמים היו מתגברין ואם לאו היו נופלין.

הרי לנו לראות כמה מוזיק רגע של היסח הדעת, בשביל רגע אחד של היסח הדעת מלשעבר הלב לאבינו שבשמים היו נופלין, ואף שלאחר רגע היו חוזרים לעצמם ומשעבדין ליבם לאביהם שבשמים, וכמו כן אף שהיו בכללות במצב חיזוק של אמונה ולא במצב של רפיון, כך שההיסח הדעת אינו היסח הדעת גמור, שכן בכל רגע חוזרים לשעבר ליבם, עכ"ז כל רגע של היסח הדעת הוא נזק גדול, וביותר כאשר האדם בסכנה ובצרה, שאז צריך שידבק מחשבתו בהתמדה גדולה.

והענין הוא שברגע שהאדם עם אמונה זו מציאות אחרת לגמרי מרגע שני שאינו באמונה, לנו נראה שהוא ענין של מה בכך, אולם זהו מציאות אחרת של אדם ושל שמירה על האדם. וכמו כן עוד שם במשנה: כיוצא בדבר אתה אומר: "עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוק ממנו וראה אותו וחי", וכי נחש ממית או נחש מחיה, אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה, ומשעבדין את ליבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים, ואם לאו היו נימוקים."

כמו כן בזה רואים אנו כמה חשוב כל רגע של דביקות אמונה, וכמה מסוכן כל רגע של היסח הדעת, ברגע אחד או להתרפאות או חלילה להינמק, תלוי הדבר מה מחשבת האדם ברגע זה ואם הוא באמונה הרי הוא ניצול.

20 וכאמור השמירה על האדם היא כפי אמונתו, וברגע שהאדם עם אמונה הרי הוא במציאות של אדם שמור, וכשמסיה דעתו מהאמונה שוב הנהו במציאות אחרת של אדם חשוף לנזק ולסכנה שכן הנהו ללא שמירה.

ולמה הדבר דומה? לחייל בשעת קרב, ונושא הוא על עצמו בגדי שריון שיגנו על גופו, הלא בשביל רגע אחד שישירם ממנו בשעת תוקף המלחמה - מסתכן הוא, וטפשות היא לומר: מה בכך שרק לרגע אסיר בגדי השריון מעלי... שכן ברגע זה בדיוק יתכן ויפגע בו האויב, כן הוא האמונה, כל זמן שהאדם דבוק בה' הנהו לבוש שריון ומוגן מהפודענות, וכשמסיה דעתו - סרה השמירה ממנו.

ומקור ושורש הדברים שישנה משמעות מהותית וחשיבות לכל התדבקות באמונה ואפילו לרגע, נמצא בסגולתו הגדולה והנפלאה של הגרי"ח מוולוז'ין המובאת ב"נפש החיים" (שער ג' פ"ב) וחוכן דבריו שם,

שכאשר האדם מדבק מחשבתו בא-ל יחיד, ומבטל כל הכוחות מליחס לו שום כח בעולם כלל, ומחליט בנפשו שאין שום כח מבלעדי ה' ואפס זולתו, כמו כן יעזרה ה' ששום כח בעולם לא יוכל לשלוט בו, דכשם שהוא במחשבתו ביטל באמיתות שום כח בעולם, כן מדה כנגד מדה יבוטל מעליו כל כח רע מלהזיקו, שכן נכלל הוא בגדר הכוחות בה', ומובטח שחסד יסובבנו, שמידת החסד והרחמים היא תנהגהו. עכ"ד.

21 הרי שכשהאדם עומד מול אויב, מול החלטה של ענישה משופט, מול הטלת קנס וכיוצא, ונתון הוא עתה ההחלטה כח אחר עליה לשבת או לחסד, בכך שידבק טוהר מחשבתו בא-ל יחיד, ויבטל בדעתו באמיתות - שום כח בעולם, ולא יראה מבלעדי ה' כלום, ויאמין שכולם תלויים ברצון ה', ולב מלכים ושרים ביד ה', אזי לא יוכלו להרע לו, ויחונן מאת ה' כמשפט הבוטחים בו המובטחים שיסובבם הנהגת החסד.

ועוד אל תתפלא על משמעותו של רגע וכחו של רגע, שכן מצינו בגמרא (שבת ל"ע"ב) שדרו המלך שאל להקב"ה אימתי יפטר מן העולם, ואמר לו הקב"ה ביום שבת, והיה דוד המלך עוסק בתורה בכל השבת ולא היה מלאך המות יכול ליטול נשמתו, עד שהפסיקו לרגע מלימודו בקששו עצים ביום השבת, וכשהפסיקו דוד המלך לרגע מלימודו יכל ליטול נשמתו, ועוד

הנהגה הדברים קל וחומר, אם מצינו סכנה בשכחת האמונה - ואפילו בנוסחת הדיבור כראוי וכמבואר לעיל - אצל משה רבנו וכן אצל המלאכים, עאכ"כ סכנת שכחת האמונה מצויה אצל כל אדם באם לא יתמיד להזהר בדיבורי אמונה כראוי, ונראה בארועי התורה עד כמה שכחת האמונה מצויה, ומסוכנת למי שלא נזהר בשכחתה.

כך מתארים לנו חז"ל את סכנת השכחה. כמה היא מצויה, שיתכן, ויהא בן רוכב על כתף אביו, וחש את אביו, ומקבל בכל רגע כל צרכיו ממנו, ועכ"ז מצוי שישכחהו לאביו זה המיטיב לו בכל רגע.

ולכך מיד בא עמלק, ואז היה התיקון בכך שעם ישראל יזדקקו לנס להינצל מעמלק, והצלתם תהא תלויה דוקא שכאשר ירים משה ידו, והיינו כמבואר במשנה, בזמן שמשעברין ליבן לאביהם שבשמים, והיינו התיקון כנגד הקלקול, כנגד זה שקלקלו בשכחת ה', הוצרכו לתקן בזכרון ה', ובכל רגע ורגע של זכרון בה' ניצלו, ובכל רגע של שכחה נפלו וקפחו את חייהם.

וביותר הדבר אמור באמונה, שכן חז"ל הגדירו את סכנת שכחת האמונה באופן לכאורה חריג וקיצוני ביותר, שכן היתכן שיהא אדם רוכב על כתפי אביו ומקבל ממנו כל צורכו - ושוכחו! עד כדי כך מצויה שכחת האמונה.

ומי לא רואה זאת, מתחזקים אנו באמונה, רואים סיעתא דשמיא בכל העניינים, ועם כל השפע וההצלחה מסוגל האדם על חסרון פריט אחד שחסר לו, או על הפסד או נזק קטן, להתקצף לזעום ולזעוף, ולומר בלבו ואולי אף בפיו: היכן ה'...! מדוע אני סובל כ"כ...?! וכיצא ממחשבות כאלו.

כל יסוד קיום התורה, וההצלחה במלחמת היצר תלויה בזכרון. וזהו הפתרון היחיד שהתורה מציעה לנו להינצל מסכנת שכחת האמונה.

שכן כמה אזהרות הוזהרנו בתורה שלא נשכח את הניסים הגדולים שראו עינינו ושמעו אזנינו, ניסי מצרים, מעמד הר סיני, וכנאמר (דברים ד, ט): השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך, ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך... יום אשר עמדת לפני ה' בחורב וגו', ועוד שם (וי, יב): "השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך אשר הוציאך מארץ מצרים מבית עבדים".

הרי שכל יסוד התורה בנוי על הזכרון, שכן מבלי שנשליט את הזכרון על השכחה, ונחדד את זכרונו באמונת ה', ועוד גם להעמיק לחזור ולשנן את יסודות האמונה הנלמדים מסיפורי התורה ומחז"ל במדרשים ובתלמוד ובבעלי המוסר, הרי שבהכרח לא ישרא לנו מאמונתנו כלום.

וכל הסיעתא דשמיא תלויה בזה, כמה שהאדם יותר ישליט את זכרונו על שכחתו, ויתמיד ויעמיק לחקוק בזכרונו את יסודות האמונה מהמקראות, מהמדרשים מהתלמוד, ומבעלי המוסר, וכמו חובות הלכות שהפליא בשער הבטחון לבאר מהו בטחון בה' וכן עוד בספרי הגה"צ המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצוק"ל - ספרי "אור יחזקאל" המלאים בחיזוק אמונה ובטחון בה' באופן ברור ומחזק מאד ועוד בספרים אחרים, זהו שיזכה לאדם להיות זכור באמונה הן בזכרונו ובדיעתו, והן למעשה לישמה בחיי היום יום שלו, שלא יכעוס, ולא יזעוף ויזעום על ה', ויקבל הכל באהבה ובשמחה.

זה הנקרא בגמרא ("מועד קטן" ה ע"א) "השם אורחותיו, וכמובא שם: כל השם אורחותיו כעוה"ז זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, ומהו שם אורחותיו זהו העושה חשבון נפש, ומחשב בכל יום כתמידות את המובא בסוף מסי' להרמח"ל הכותב שם שישב האדם בכל יום ויעמיק במחשבתו למה הוא בא? ומה תכליתו בעולמו? ולמה חיבב וחפץ ה' בגדולים כדוד המלך והאבות הק', לאמר: אעשה כן גם אני, וכיצא ממחשבות האמונה ועיקרי יסודותיה, ויבדוק וימשמש את אמונתו החזקה היא כחומה או שמתנוודת היא כדלת, האם יש באמונתו כח לעמוד בכל מיני מצבים חשוכים כאלה וכאלה, וכמבואר ב"ספר הישר" המיוחס לר"ת שזו העצה היחידה שלא יפול האדם, והוא כאשר מכין עצמו לכל מצב שעלול לקרות בחיים. ויבדוק עצמו בכל פעם היאך מצבו בתיקון המדות והתאוות, ולא זכירה בעלמא, אלא זכירה שתחקוק לו חקיקה בלב, שכשיצא מחשבון נפש זה יחוש שהכניס ותקע הדברים בלבו, והדברים נכנסו עמוק בלבו, זה השם אורחותיו שיזכה לראות בישע אלקים. זהו שהסיעתא דשמיא תלויהו ותעזרהו לזכור את עיקרי האמונה.

ימים נוראים מתחזקים אנו, החל מחודש אלול, סליחות, ראש השנה, עשרת ימי תשובה ולאחר מכן התכלית - יום הכיפורים, עושים תשובה נוהגים ברצינות יותר מכל השנה, והנה כל חיזוק זה יכול להיות שלא יועיל אף למוצאי כיפור... רח"ל, וכבר במוצאי כיפור אפשר לראות שהאדם כבר איש אחר שחזר לסורו וכאילו לא היה דבר.

והסיבה לכך?

* כל ההתחזקות היתה חיצונית מבלי לתקוע את ההתחזקות בזכרונו ומבלי לקבעה בלבו, וממילא השכחה משתלטת מיד ואין כל ההתחזקות מחזיק מעמד כלל, וגם אם תקע ההתחזקות בלבו ביום כפור, לא התמיד בה מיד לאחר כפור, והעמל חייב שיהא במשך כל חיי האדם.

* והסימן המובהק לכך אם נוגע הדבר ללבו של המאמין, וכואב ודואב לבו על חסרון אמונתו, הוא באם מתפלל וזועק לה' על פגם האמונה שבו.

וזהו סימן מובהק, ונבאר מדוע.

שכן יתבונן האדם, הרבה דברים בחיי החומר ישנם שהאדם חפץ שיהיו לו, ואף שאינם נחוצים לו כ"כ אלא שסתם רוצה אותם האדם בחייו, אולם ישנם דברים שהם נחוצים ביותר, ישנם דברים שהם חיי נפש של האדם שנפשו תלויה בהם וישנם דברים שהם בגדר מותרות.

ולמשל, פרנסתו של האדם, בריאותו, בריאות בני ביתו, הצלחת בני ביתו בלימודם, בנישואיהם וכיוצא, דברים אלו חשובים לאדם מאד, וכשנפגע הוא בהם, זועק הוא לה' ושופך לבו לה' שיעזרהו - להיות שאלו חיי נפש אצלו.

ואילו בדברים שהמה מותרות אין האדם מתפלל עליהם, ובודאי שלא מקירות לבו.

* הנה לנו סימן מובהק מה נוגע לנפשו של האדם ומה לא נוגע לנפשו - התפילה מעומק הלב, על אשר יתפלל מעומק הלב - סימן הוא שבנפשו הדבר, ועל אשר לא יתפלל מעומק הלב - סימן הוא שהדבר אצלו בגדר מותרות.

כן הוא ברוחני, זה החש נפגע קשה עד כדי חיי נפשו כאשר אמונתו צוננת בהכרח שיקום ויתפלל על כך, ובאם לא יתפלל, סימן הוא שזהו גדר "מותרות" אצלו, רח"ל, וכן כשנפגע הוא במדה או בתאוה מסוימת, אם יתפלל עליה מעומק הלב זהו סימן שבנפשו הדבר, ובאם לאו זהו סימן שהוא בגדר "מותרות" רח"ל.

ובכאן נישא ק"ו, אם שכשהיו ישראל במצב של "רוכב על כתפי אביו" - "ואשא אתכם על כנפי נשרים", תקופה של נסים, ומלבד זאת שהיינו כבן הרוכב על כתפי אביו, עוד היינו במצב שכל אשר ביקש הבן - נתן לו אביו, ועכ"ז קיימת סכנת השכחה, שישאל היכן אבי, ועם כל מצב הניסים מן באר וענני כבוד, שאלנו: היש ה' בקרבנו אם אין, הרי שהאמונה כ"כ נמצאת במצב סכנת שכחה.

עאכ"כ אנו היום בימינו זמן של הסתר פנים, תקופה של הפגנת כוחי ועוצם ידי היוצא מפה כל אדם ברחוב, ומכל מיני כלי תקשורת למיניהם, כמה שכחת האמונה מסוכנת אצלנו.

* ועוד נישא ק"ו, אם משה ואהרן על ביטוי בטעות שיצא מפייהם - "נוציא לכם מים" - כה נענשו, כמה יש לנו להזהר בהתבטאויותינו, שכולם ביטויי כפירה, אני אעשה... אני אצליח... תסמוך עלי... תראה מה אעשה... הלא כל ביטויים אלו ביטויי כפירה הם, ופוגמים למאד את נשמת האדם ומשחיתים לו את אמונתו.

ועוד נישא ק"ו, אם שכחת האמונה אף לרגע - מסוכנת, וכמו "כאשר יניח משה ידו וגבר עמלק", וכמו גבי "עשה לך שרף", שאם לא מסתכלים כלפי מעלה היו נימוקים, ואף שההסח הדעת הוא לרגע, עאכ"כ כשההיסח הדעת הוא למשך זמן. וכמו כן גם כשיזכור האדם באמונה אולם הוא באופן

שטחי, כמה היום בימינו "עקבות משיחא" מסוכן האדם וחשוף הוא למרעין בישיין של חבלי משיח המצויים לא פחות ממלחמת עמלק, ולא פחות מהנחשים והשרפים, שכן היום הגזירות של חבלי משיח קשין למאד - אחרונות משכחות את הראשונות. וכל שכחת אמונה והיסח הדעת ממנה היום היא הרי סכנה גמורה.

פלאי פלאים עד כמה גדול כח ההטעיה, והיצר לעוור ולסנוור עיני בני אדם, להאמין שזה נעשה ע"י חכמתו של משה, אף דאין כל אלו בכח החכמה לעשות. ומה פלא שבני אדם טועים ומסלפים מציאות הדברים שהשגחת השם מלאה בהם, עושים בעיניהם כדבר טבע וחכמה. כל כך גדול הוא כוח הנסיון והבחירה שהאדם ניחן בהם. נפלא.

41

ז. כמה עצומה ומופלאה יכולת הבחירה המסורה לאדם נלמד גם מהנס המופלא של פתיחת פי האתון.

יעו' ברמב"ן (כב, כג) שכתב בביאור הדברים: "וטעם הנס הזה, להראות לבלעם מי שם פה לאדם או מי ישום אלם, להודיעו כי ה' פותח פי הנאלמים, וכל שכן שיאלם ברצונו פי המדברים, גם ישים בפיהם דברים לדבר כרצונו כי הכל בידו, ולהזהירו שלא ילך אחר נחש וקסם ויקללם בהם, כי מנחש וקסם היה".

ואף מכאן נראה את גודל כח הבחירה המסורה ביד האדם, שלא נמנע מבלעם לעשות את מה שרצה בבחירתו החופשית, ולצורך בחירה זאת הוכנה בריה חדשה ויחידה במינה בכל הבריאה שנבראה עוד מששת ימי בראשית - שכל תכליתה להעמיד את בלעם על דעת האמת. ועם כל זה עדיין נשאר בבחירה חופשית, ומכוח הסנוורים הטבוע באדם, לא הועילו אפילו נסים נפלאים אלו למנוע ממנו את רצונו לקלל את עם ה'. עד שהוצרך הקב"ה לעשות נס מופלא בשינוי דרכי הנהגתו בבריאה, ולהימנע מלזעום באותם הימים, וכמבואר בדברי

הגמרא (ברכות ז, א) "מלמד שכל אותן הימים לא זעם", כי ידע בלעם לכוון את השעה שהקב"ה כועס בה, ואילו קלל ברגע זה היה מביא כליה ח"ו על ישראל. ומאחר והבחירה היתה בידו, שינה הקב"ה דרכי הנהגתו למונעו מלקללם, עד שהתפעל מכך הנביא ואמר (מיכה ו, ה; מובא בגמרא ברכות שם) "עמי זכר טא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים עד הגלגל למען דעת צדקות ה'" - ולא מצינו בדברי הנביאים שאמרו על שאר המאורעות והנסים שהיו לבני ישראל כשיצאו ממצרים שהם "צדקות ה'".

וטעם הדבר, כי גם שינוי הטבע וכל הנסים הם חלק מהנהגת הבריאה, ואילו כאן מחמת עצת בלעם, כביכול הוצרך לשנות עצם הנהגתו, וכמו שסיים הנביא "למען דעת צדקות ה'". משום שלאחר שניתנה לאדם בחירה בלי גבול, הוצרכה הצלת ישראל לבוא על ידי שלא כעס הקב"ה, ושינוי מידותיו מאהבת ישראל - הוא הידעת צדקות ה'".

העצה המועילה לראות את האמת - התבוננות מתמדת

43

ח. והנה העצה המועילה לראות את ישרות דרכי ה' היא, על ידי התבוננות וחיפוש מתמיד לנסות ולראות מה טמון בכל מעשה, ומה מלמד כל מעשה. ולמרות שנוכחנו בגודל אפשרות עיוורון הרשעים שעניינם טחו מלראות קושט דברי אמת, מכל מקום נתבע האדם להתבונן ולעמוד על דרכיו ומתחייב בנפשו על שאינו מתבונן במעשיו - וגם דבר זה למדנו מפרשת בלעם.

כל חפצו של בלעם הרשע המושחת בנפשו הרחבה ועינו הרעה היה לקעקע את עם ה' נגד רצונו של הקב"ה. ואף על פי כן, לא נשפט על רשע זה למיתה מיידית. אולם כשלא שם לב להתבונן במה שאינו כשורה בקורה אותו, נתחייב על כך מיתה, כמפורש בכתובים (כב, לב-לד) "ויאמר אליו מלאך ה' על מה הכית את אתנך זה שלוש רגלים וגו', אולי נטתה מפני כי עתה גם אתה כה רגתי ואותה החייתי, ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי בדרך ועתה אם רע בעיניך אשובה ליי". ועי"ש בספורנו בשיאר: כי לא ידעתי, והיה לי לחוש לזה". הרי שכאשר נפגש בלעם עם מאורעות בלתי רגילים שהיו צריכים לעורר בו ספק אם דרכו נכונה, והוא לא התבונן בהם - התחייב מיתה, כדברי המלאך שאילולא נטתה הבחמה מפניו היה הורג את בלעם, ואף בלעם הודה ואמר "חטאתי כי לא ידעתי".

והטעם לכך, כי את מה שהמרה בלעם רצון ה' במראה הנבואה והלך לקלל את ישראל יכל היה לתרץ בחוסר הבנה והשגה בדבר ה' שמכוחו סבר שאפשר ויסיכים הקב"ה לקללת בני ישראל. אולם בראיה חושית שראה בלעם כמו עיניו, אם היה מתבונן לא היה לו מקום לטעות, ולכן נתבע על כך שלא פקח את עיניו כהלכה ולא התבונן מה מתחייב מכך.

39 ס'ת'ן י'ת'ן פ'ת'ן

כלל ישראל היתה ש"שכינה מדברת מתוך גרונו" של משה רבנו וכדברי הרמב"ן ויקרא יח, ב ש"אינו צריך לאמר להם כה אמר ה', כי ידוע להם כי רוחו ידבר בו ומילתו על לשונו, לא ידבר מעצמו". ומעתה, היעלה איפוא על הדעת שנס כל כך מופלא עשה משה רבנו בחכמתו.

ועם כל זה רואים אנו שעדיין היה מקום לטעות ולהבין מצורת הדיבור "המן הסלע הזה נוציא לכם מים", שכביכול הדבר נעשה בחכמתם של משה ואהרן. ואפשרות זו יכולה כל כך להטעות אפילו את בני דור דעה המופלגים בדעת ורוח הקודש, עד שהקב"ה תבע ממושה רבנו ואהרן הכהן "יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל" וגו', וידוע מה נגזר עליהם בשל התביעה על חטא זה.

ומכאן נראה כמה נורא כח ההטעיה שהושרש בבריאה, שבכל דבר הונח מקום לטועים לבוא ולטעות, וכל מעשה יכול להתפרש אצל כל אדם מנקודת ראותו, כמאמר הנביא (חושע יד, ט) "כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בהם ופושעים ישלכו בהם". וזהו מחסדי הבורא, שחקק בטבע הנהגתו את יסוד הבחירה שיהיה האדם בוחר בדעתו הטוב מהרע, שאילולא כן לא היה מקום ואפשרות להימנע מלהבין את תכלית הבריאה, והיתה נמנעת מהאדם זכות הבחירה.

ועד כדי כך מופלא כח הטעות לעוור עיני בני אדם, שגם בני דור דעה יכלו להאמין שנס הוצאת המים מהסלע נעשה על ידי חכמת משה ואהרן. ומעתה מה הפלא שבני אדם טועים ומסלפים דברים שהשגחת ה' נראית בהם בעליל ואומרים שכביכול הם דברי טבע וחכמה. כי גדול ונפלא כח ההטעיה שהאדם עומד בו לנסיון, והוא מיסוד הבחירה שהוטבעה בבריאה.

40

ואמנם צדו השני של המטבע הוא, התבוננות והעמקה בכל מעשה, לראות מה ענייניו באמת ואיזה לקח ניתן להפיק ממנו - וזו העצה היחידה לפקוח את העיניים ולא ללכת שולל אחר הטעות. וגם ענין זה נלמד מפרשת חטא מי מריבה, וכפי שנתבארה לעיל [אות ב] שיטת רש"י בביאור חטא מי מריבה, שבכוח המוסר וההתעמקות לשנות את הבנת הדברים באופן שראיית הדברים לאמיתם היא בבחינת קידוש שם שמים. וההיפך מכך, כמבואר בדברי רבנו חננאל, שראייה ללא התעמקות מושלמת עלולה להביא לטעות איומה, בגדר "לא האמנתם בי להקדישני".

☆

42

ומכאן אנו למדים כמה גדול החוב המוטל על האדם להתבונן ולדון בכל מאורע שקורה לו, ולשאול על כל דבר על מה עשה ה' ככה, דבר קטן כגדול, כמו שהיה הגר"ש זצ"ל מבאר את מאמר חז"ל (ערכין טו, ב) "עוד היכן תכלית יסורין, רבא אמר אפילו פשט ידו לכיס ליטול שלוש ועלו בידו שתיים", ופרש"י: "דאיכא טירחא למהדר ולמישקל שלישית", ולכאורה תמוה למאי נפקא מינה עד היכן תכלית יסורין. וביאר הגר"ש לפי המובא בגמרא (ברכות ה, ב) "אדם רואה שיסורין באים עליו יפשפש במעשיו", שכל יסורים שבאים על האדם אינם באים עליו בחינם וללא משפט, וכנראה היתה עליו תביעה שבעבורה נגרמו לו היסורים. ועל זה טורחת הגמרא להשמיע עד היכן תכלית יסורים - מה נחשב ליסורים, כדי שלא יחשוב האדם שרק אם באו עליו יסורים נוראים כיסורי איוב רח"ל עליו לפשפש במעשיו, אלא כל עגמת נפש ולו הקלה ביותר צריכה לעורר מיד את האדם לחקור אחר מעשיו ולבדוק מדוע באו עליו היסורים", עכ"ד.

ובכלל חובת ההתבוננות הוא לקיים את מאמר הכתוב (תהלים קה, א) "הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו", וביאר בסידור הגר"א (בפירוש אבני אליהו) "קראו בשמו פי ע"ד שמצינו באבות כי כל מה שהיו עושין מייחסין להקב"ה, וז"ש (בראשית יב, ח) ויקרא [אברהם] בשם ה', וז"ש כאן קראו בשמו". ומבואר שהתכלית בהודאה לה' היא להכיר ולראות בכל דבר כיצד הוא מתייחס לריבון העולמים.

ומבואר במסילת ישרים (פרק ב) ש"ההולך בעולמו בלי התבוננות אם טובה דרכו או רעה, הנה הוא כסומא ההולך על שפת הנהר, אשר סכנתו ודאי עצומה ורעתו קרובה מהצלתו, כי אולם חסרון השמירה מפני העיוורון הטבעי או מפני עיוורון הרצוני, דהיינו סתימת העיניים בבחירה וחפץ, אחד הוא. והנה ירמיהו היה מתאונן על רע בני דורו מפני היותם נעועים בנגע המדה הזאת, שהיו מעלימים עיניהם ממעשיהם בלי שישימו לב לראות מה הם, הלהעשות אם להעזב, ואמר אליהם (ירמיה ה, ו) אין איש נחם על רעתו לאמר וגו' כולה שב במרוצתם כסוס שוטף במלחמה. והיינו, שהיו רודפים והולכים במרוצת הרגלם ודרכיהם מבלי שיניחו זמן לעצמם לדקדק על המעשים והדרכים ונמצא שהם נופלים ברעה בלי ראות אותה. ואולם הנה זאת באמת אחת מתחבולות היצר הרע וערמתו, להכביד עבודתו בתמידות על לבות בני האדם עד שלא ישאר להם רווח להתבונן ולהסתכל באיזה דרך הם הולכים. כי יודע הוא שאלולי היו שמים לבם כמעט קט על דרכיהם, ודאי שמיד היו מתחילים להינחם ממעשיהם והיתה החרטה הולכת ומתגברת בהם עד שהיו עוזבים החטא לגמרי."

46 Shabbat Shuvim - R. Miller

Let us recall a fundamental principle of Rav Dessler's which will guide us in elucidating this enigmatic episode. A multitude of different hues emanate from a single white light. Each color reveals

another dimension of the original white, for all were originally contained therein. To divorce the individual color from other colors would be to confine the all-encompassing white, failing to reveal all that the white contains, the multifarious hues therein. Similarly, taking each explanation divorced from every other confines the ultimate truth, not leading one to a full explanation, not leading one to discover the underlying white light from which every subtle tint emanates. To reach the fundamental truth, each piece of the jigsaw must be related to every other, thus completing the overall picture. Each explanation thus reveals another facet of one panorama, of one truth. Utilising this principle, let us construct the broader picture through a closer examination of the explanations recounted above.

The Ramban's interpretation, that Moshe's sin lay in hitting the rock twice, is but another hue emanating from the one white light. Hitting something twice, as opposed to once, leads one to believe that the actions of the agent have some bearing on the final outcome, thus cloaking the clarity of the miracle.

בתקופתינו רבת התהפוכות משתנה העולם מקצה לקצה בזמן קצר, אידאות ששלטו שנים ללא מיצרים קרסו ללא שם ושארית, מוסדות תבל נעקרו ננערו במהירות למרות שבאופן טבעי היה נראה שיתמידו בקיומם. דברים אלו שלא יאמנו היו צריכים לפקוח את העיניים. אך גם בזה, למרות הנסים הגלויים והתעוררות שיש לרבים לחזור בתשובה בעקבות כך, רבים אחרים עדיין לוקים בעיוורון מוחלט ובכחות חושים וממאנים להכיר באמת, ואדרבה, מוסיפים חטא על פשע ומתחזקים בכפירתם, ולבסם נעשה אטום עוד יותר - "כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם". והרוצה להבחין יבחין, והרוצה לטעות יטעה.

והעצה היחידה ללחום בדרכי ההטעיה היא כאמור, שימת לב והתבוננות מתמדת.

47 To paraphrase:

The first class of miracle is termed as hidden miracles. An example of this is rainfall, which appears to be a natural process, with no relation to prayer. Similarly, being cured of a malady can be viewed as a natural course of events, ignoring the fact that it is God Who is the True Healer.

The second type of miracle is clearly recognizable as such, not being obscured as in the previous category. However, this miracle will occur only after certain actions have been performed. An example of this type of miracle is found where Moshe's staff was transformed into a serpent - something which occurred only after Moshe had thrown it on the ground.

Similarly Elisha, when performing the miracle of resuscitating a dead child, performed extensive actions resembling a normal method of resuscitation as precursor to the actual miracle.

The third type of miracle is open and manifest to all and is not preceded by any actions. Prior to its performance, however, an agent must speak.

45 זכרנו כי שנת 1967

מובא בשם הבעש"ט, על הא דאיתא בזהר הק' (ב' דף קע"ה): "לא גלו ישראל מארצם עד שכפרו בקב"ה ובמלכותא דבית דוד". מלכות בית דוד' מרמז על ענין השגחה פרטית, שהארם המאמין שכל מאורעותיו הם בהשגחה פרטית, אוי אם נגרם לו איזה צער כל שהוא, הרי הוא מפשפש במעשיו, ומיד רואה לתקן את הפשע תיקון. הארה זו מכונה 'מלכות בית דוד'. ואמנם ברורות קדמונים היו יודעים היטב תמיד את הסיבות לצער שארע להם ואיזה חטא גרם לכך, ומה הם זקוקים לתקן,

ועל כל מאורע ולו הקטן ביותר, היו יודעים מה מרמזים להם בזה מן השמים,

זה היה ממנהגו של דוד המלך, על כל דבר שארע לו - מיד פשפש במעשיו, ודאג לתקן את הזקוק תיקון לפי מדרגתו, וביקש על כך, ועשה מזה תפילות, וכשנמתק הענין, הודה להש"ת על ישועתו.

זה, "לא גלו ישראל מארצם עד שכפרו בקב"ה ובמלכותא דבית דוד" - היינו שבתחילה רימוז להם מן השמים רמזים דקים על ענינים הצריכים תיקון, והם לא קיבלו את הרמזים הקטנים משמיא, (שהו ענין "מלכות בית דוד" כנ"ל) ולא דאגו לתקן אותם, עד שהזקקו מן השמים לרמזים גדולים וברורים יותר, עד שהגיעו לכלל גרוש מארצם ואריכות הגלות המרה (עין בעש"ט עה"פ פ' לך אות ל"א ועוד).

48

Among the three categories, a fundamental distinction can be discerned. When a miracle is obscured by the mask of nature, the onlookers do not recognise the miracle that has taken place, being unworthy of experiencing an open miracle. When a miracle is preceded by a physical action, the onlookers behold not only the greatness of the miracle, but they view the agent with an added awe and reverence, believing that the agent played some part in the extraordinary event. God desired that the water required at this point result from the third, not the second type of miracle. In this third case, no action is performed by the agent, and the people are awed directly by the greatness of God. If the water had resulted from the third type of miracle, the people would have been impressed by Him Who sent Moshe, Moshe himself having almost no part in the miracle. No additional respect for Moshe would be incumbent upon the nation as a result of the third type of miracle.

ובזמנו שאין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה, שאין האדם יודע בבירור מה עליו לתקן בעטיו של כל מאורע שארע לו, ומה בריק דורשים ממנו מן השמים, אבל אם הוא יודע לפחות את עצם הדבר שהקדוש ברוך הוא פונה אליו, כביכול, הוא מדבר עמו, והוא דורש משהו ממנו, אך אינו יודע נכונה כמה דברים אמורים, ומה נדרש ממנו בפרטות - העצה היא לעשות מה שניתן לאל ידו לתקן את עצמו. לדוגמא, אם עובר על האדם איזה צער ח"ו, הרי עליו לפעול מיד בכל יכולתו לשפר דרכיו ולתקן מעשיו, לדקדק יותר בברכת המזון, ליטול ידיו בהקפדה יותר, לקבל על עצמו לשמור עיניו יותר, ללמד תורה ביתר חשק והתמדה, להתפלל יותר בכוונה, ועוד כהנה וכהנה קבלות והחלטות טובות המתבקשות מרמזים הקטנים שמרמזים תמיד לאדם מן השמים, ועל הכל, לבקש מהש"ת: הורני ה' דרך אהלך באמתך - שיפתח את עיניו, וידע מה רוצים ממנו בשעה זו ומה יש לו לתקן.

על כל פנים כשהש"ת רואה שהאדם נענה לרמזים, ומתחשב בהם, ואינו נשאר כשוין נפש ובקרידות כלפיהם, זה בעצמו כבר ממתיק את הדינים והצער שנגרם לו בעמיהם.

Through the explanation of the Seforno, the pieces already begin falling into place. Rashi's view, that Moshe's sin lay in striking instead of speaking to the rock, can now be comprehended with added profundity. With this action, Moshe changed the nature of the miracle, placing it into the second category of miracles (as detailed above), instead of the third. This fundamental change was effected due to Moshe's low estimation of the nation's spiritual standing.

The words, "Listen now, you fools," are highlighted by the Rambam as the cause of Moshe's punishment. Feeling that the higher class of miracle would not accord with the nation's spiritual level, Moshe reduced the event's overtly supernatural character and hit the rock, thus preceding the open miracle with a physical action. The view of the Rambam can thus be understood in conjunction with the words of Rashi.

The Seforno elaborates, applying his principle to our incident. He states that Moshe and Aharon lacked complete conviction in the worthiness of the people to experience the third type of miracle, where no action at all is involved. The people had previously expressed their dissatisfaction with their station in the wilderness, and had expressed a yearning to return to the stagnant, putrid waters of Egypt. Moshe exclaimed, "Listen now, you fools!" He calculated that the people, having expressed this reprehensible desire, were not on a sufficiently high spiritual station to enable them to behold a miracle of this sublime nature. A recognition of the second type of miracle, one involving prior physical action, and the illusion that there is some power which is possessed by the agent, was congruous with their moral position. Some obscurity was required, a haziness

to dim the sharp clarity and shining brilliance of an open miracle. Moshe hit the rock twice, creating the illusion that some part was played by the agent. However, for downgrading the clarity of the miracle, Moshe and Aharon were chastised by God, Who desired that the fuller sanctification of His Name be made, and that an unobscured miracle be performed.

It is incumbent upon us to trace everything back to the One Source, discerning the Sender of the messenger, He Who is behind the agent. Although the presence of an agent may be necessary, the true Source of all blessing, of health, livelihood, and salvation, should never be obscured. May we merit to always behold the salvation of the Almighty, in its sparkling, gleaming clarity.

49 אור גדול נגה עלינו מתוך דברים אלו. למדנו מכך את דבר מקומו המרכזי של האדם מישראל בבריאה, עד שעל פיו יישק כל דבר. עומד היהודי על הגובה הרוחני המתבקש ממנו, אף החי, הצומח והדומם מתעלים עימו, ועושים רצון קונם באותו מסלול עילאי של היהודי. אם חלילה לא זכה האדם ודרגתו התדרדרה וירדה, עד שצרכים לפנות אליו בדברים קשים המייסרים את ארון שומעם, גם אז פועל הוא ומשפיע על כלל הנבראים. הם שנבראו כדי להיות משמשי האדם, ממשיכים בפועלם, אלא שאז גם אצלם נעשים הדברים במסלול שפל ונחות ומתוך כפיה. למדנו מדבריו לקח מאלף נוסף בדבר צורת ההתייחסות שיש להתייחס אל יהודים. גם כאשר יש צורך להוכיחם וניתן לעשות זאת בצורה של מקל חובלים, ראוי לבדוק אם לא ניתנים הדברים להעשות בדרך של מקל נועם. המציאות מוכיחה פעמים רבות, שדרך השכנוע והעידוד בדברים רכים, יעילה הרבה יותר.

50 כיון שכולנו במעמד של מורים בישראל, על כולנו החובה להעמיד את דברי ה"קדושת לוי" הנ"ל לנוכח פנינו. כאשר אנו ניצבים בפני החובה להוכיח יחיד או ציבור הנוהגים שלא כשורה, ותתייצב בפנינו הברייה להוכיח בדרכי נועם או בצורה של הטחת האשמות, ראוי שדברים אלו יהיו נר לרגלנו, להעדיף את התוכחה השופעת אהבה על פני דרכים אחרות. ראויים הדברים שיילמדו על ידינו, המורים, ושלקח זה ייושם הלכה למעשה.

Moshe eschewed guidance through a messenger, requesting the direct supervision of the Almighty, and exclusively God's constant guidance. In contrast, Yehoshua accepted the aid which the angel

offered, a level once removed from that which Moshe enjoyed. The guidance of Moshe can be said to mirror miracles which are prompted by speech; Yehoshua's leadership corresponded to the class of miracles which are preceded by physical action. Moshe spurned the possibility of seeing any power, even that of an angel, beside the all-encompassing might of the Creator.

However, in his action of hitting the rock, Moshe himself engineered a situation where an intermediary could be credited with playing some part in the unfolding events. His action, in his capacity as an agent, obscured God's direct guiding hand. Previously, Moshe had adamantly refused to lead the people on this lower level. It was after this incident, then, after hitting the rock twice and involving the illusory power of an agent in the performance of a miracle, that Moshe could no longer lead the people. His refusal to countenance any intermediary between God and the Jewish People excluded even him from acting as a mediator. It was Yehoshua, who agreed to the lower level of having an angel as an intermediary, who led the Jewish People over the Jordan into the Promised Land.

51 The power of messengers and intermediaries is illusory, and we, in our present-day society, must integrate this knowledge into our lives and attitudes. From our lowly perspective, we imagine that it is the agent, the doctor, who holds the key to health, not the True Healer. A humorous, yet penetrating, anecdote is told of a man who, childless for many years, approached a rebbe for a blessing. Unsatisfied with merely going to one rebbe, the man approached a second personality, asking him, too, to pray that he should be blessed with a child. During the course of the year, the man was indeed blessed with a child. Upon hearing the joyous news, the chassidim of each rebbe entered into a heated dispute, each group of chassidim believed that the child was bestowed because of the blessings of their leader. A Torah giant was consulted, someone whom the chassidim hoped would determine which rebbe's blessing had borne fruit. The answer given was terse: "The man was given a child because of the blessing of the Almighty. Unfortunately, however, the Almighty does not have any chassidim!"

53 נראה שרש"י

גישה מחדשת בנושא זה כתובה בספר "קדושת לוי", והיא משלבת את שני הפירושים דלעיל כאחד.

הוא מבאר, כי קיימות שתי צורות של תוכחה. יש מי שמוכיח את הזולת בדרכי נועם. כפי שמסביר ה"קדושת לוי":

שמוכיח בדברים טובים, דהיינו שאומר לכל איש ישראל גדול מעלתו ומקום מקור מחצב נשמתו, אשר באמת נשמת ישראל הצובה למעלה מכסא הכבוד, וגודל הנחת רוח אשר להבורא יתברך כביכול ממצוות כל איש ישראל, וגודל השמחה אשר בכל העולמות בעשיית איש ישראל מצוות. וכזה התוכחה מטה את לב בני ישראל לעשות רצון הבורא ביה.

קיימת גם דרך תוכחה שונה לחלוטין, שגם באמצעותה מגיעים שומעיה לעשיית רצון הבורא, זו התוכחה בדברים קשים כגידיים. החילוק בין שני הדרכים הוא רב. כי המספר בשבחם של ישראל, ובדבריו הוא מגדיל ומרומם את מעלתם מעל כל הברואים, גורם בכך שמן השמים גם כן מתנהגים עם ישראל באותה מידה. בהשפעתם, כל הברואים הקיימים בעולם עושים מעצמם רצונם של ישראל, באשר זוהי המטרה הראשונית שהוצבה בתחילת יצירתם, כאמור (ברשי בתחילת פירושו לתורה) "בראשית - בשביל ישראל שנקראו ראשית". בעוד שהמרכה להוכיח את העם בדברים קשים ושולדבריו העם אינו כפי שראוי היה להיות, אזי זקוק הוא לאלץ בכח את הנבראים לעשות רצונם של ישראל.

מתוך כך נמצא ששני הפירושים דלעיל אחד הם. כיון שמשנה הוכיח את ישראל בלשון "שמעו נא המורים" וייסרם בדברים קשים, הוצרך להכות את הסלע לתת את מימיו. אילו היה משה רבינו נוהג כפי שנצטווה ומתייחס אל ישראל בלשון רכה המדגישה את גדלותם, גם הסלע היה נשמע לדבור גרידא ומוציא מים לישראל.